

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić

Odjel za povijest
Sveučilišta u Zadru

MORNARSKI VJEŽBENIK U STARIJIM IZVORIMA POMORSKOG PRAVA HRVATSKOG JADRANA

*

U hijerarhiji članova brodske posade stoljećima je najniži *mornarski vježbenik* ili u nas poznatiji *mali*.¹ Poznaje ga već dubrovački komunalni *Statut* iz 1272. godine. Izrijekom se spominje u 7. knjizi, glave 2. i 10. Prvo, u glavi 2., kao jedna od propisanih zadaća za brodskog pisara, definira se i obveza notiranja imena i funkcija svih članova brodske posade, pa među njima i *trgovačkog djetića*, kako su ovdje naziv za to zanimanje preveli M. Križman i J. Kolanović.² Drugo, glava 10. te knjige već u naslovu ima *Trgovački djetić*, da bi se u sadržaju dalje priopćilo: *Nijedan trgovački djetić neka se ne usudi prevoziti škrinju na nekom brodu što isplovljuje iz Dubrovnika a iznajmili su ga dubrovački trgovci*.³ Već iz tog citata uočljiv je izvanredno nizak društveni položaj toga člana brodske posade. On ne smije prevoziti škrinju, a jest član posade. To znači da stvarno ne smije prevoziti trgovački teret što bi ga u Dubrovniku ili u kakvoj drugoj usputnoj luci povoljno kupio, a kasnije prodao i zaradio na razlici u cijeni. Suprotan je tomu, položaj mornara. On je također u mnogočemu uskraćen, ali ipak može

---

¹ Kod A. Jal, *Glossaire nautique*, Paris, 1850, str. 1021. (*mousse*) i 1023. (*mozzo*), podastire se sva raznolikost povijesnog nazivlja za toga člana posade na Mediteranu. Za naše istočnojadranske prilike to čini R. Vidović, *Pomorski rječnik*, Split, 1984, str. 113. (*dite*), 268. - 275. (*mali*), 484. str. (*vanjo*), 527. (*infans*) i 535. str. (*puer*). Prema R. F. Barbačić, *Poškropljeni z moren*, Rijeka, 1970, za *maloga* se kaže: *Biti mali u doba jedrenjaka značilo je prvi put ukrcati se na brod, stupiti u prvi kontakt s morem. Bilo je tu raznih malih: kamarot, mali od foguna i mali od kuverte. Ukrcavali su se obično nakon završene pučke škole, tj. u 12. i 13. godini, pa čak i u 9. godini*. U knjižici *Škola za mozze c. k. ratne marine*, Beč, 1884, već u naslovu je *mozzo*. Suvremeni engleski redovito ima *ship's boy*. Vidjeti bilješku 14.

² *Statut grada Dubrovnika 1272*, Dubrovnik, 1990, str. 193.

³ *Statut grada Dubrovnika 1272*, isto, str. 196.

trgovati, tj. ploviti na udio u dobiti (*ad partem*) ili ploviti za relativno pristojnu plaću (*ad marinariçiam*).⁴ Mornarski vježbenik se pak, i imenom razlikuje od mornara. On je naprosto *trgovački djetić* ili, prema dubrovačkom izvorniku, *pueris mercatorum*.⁵ To je sukladno stvarnom značenju lat. *puer*, u nas *dijete*, ali i *mladić*. Dubrovački izraz *djetić* očividno je, u takvom kontekstu, tek izvedenica iz imenice *dijete*. U svakom slučaju, riječ je o malodobnu dječaku koji se na brodu trebao obučavati za budućeg pomorca.

Dubrovački je *Statut* utoliko zanimljiv što poznaje jedino trgovačkog djetića, tj. malodobnu osobu koja se s vremenom mogla izdignuti čak do časti zapovjednika broda. Taj djetić ne pripada u skupinu *pueri infantes*, tj. *nejake djece*,⁶ što bi moglo značiti da se u *Statutu* iz 1272. stvarno radilo jedino o starijem malodobniku, vrlo vjerojatno dječaku starom 12 i više godina. Međutim, kako navodi V. Brajković, i takva će kategorija biti poznata Dubrovčanima prema jednom dokumentu od 4. ožujka 1428. godine, ali ne na dubrovačkom brodu, već brodu iz Sirakuze.⁷ U Dubrovniku pak taj mladi malodobnik, opet prema Brajkoviću, poznat je kao *fante*.⁸ Zabilježen je prvi put u *Liber Croceus*, pod nadnevkom 17. ožujka 1511. godine.⁹ *Fante* je izvedenicom od lat. *infans*, a nazočno je i u suvremenom talijanskom jeziku u zanimljivu značenju: *dječak*, *dečko*, ali i *pješak* (*vojn*ik), *poslužnik*, *momak*. Da bi se dokučilo stvarno značenje te riječi u današnjem talijanskom jeziku, može se istaknuti da ženski oblik te imenice, *fantesca*, treba na hrvatski jezik prevesti kao *djevojka*, *služkinja*, *kućna pomoćnica*.¹⁰ Pri kraju, nipošto nezanimljivo, ističemo da Brajković gore navedene činjenice preuzete iz dubrovačkih pomorsko-pravnih akata, razmatra u sklopu potpoglavlja doslovce naslovljenog *Robovi* (*Les esclaves*).¹¹ Zanimljivo je da se taj gotovo robovski položaj toga člana posade zadržao čak i u *Pravilniku Republike Dubrovačke o nacionalnoj plovidbi*, u njegovu drugom izdanju iz 1784. godine.¹²

---

⁴ *Statut grada Dubrovnika 1272*, isto, knjiga VII, glava 2. (*ad partem i ad marinariçiam*) – str. 193, te na više drugih mjesta te iste sedme knjige. Vidjeti također komentar A. Cvitanića, isto, str. 35. - 36.

⁵ *Statut grada Dubrovnika 1272*, isto, Liber VII, cap. X, str. 419.

⁶ Ovo i druga tumačenja iz latinskog jezika preuzeta su iz M. Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb, 1980. (reprint), str. 864.

⁷ V. Brajković, *Étude Historique sur le Droit Maritime Privé du Littoral Yougoslave*, Marseille, 1933, str. 171. i 317.

⁸ V. Brajković, isto, str. 171.

⁹ V. Brajković, str. 261 – *Liber Croceus, Ordo Maritimaritiae*, gl. 151, članak 3.

¹⁰ Cfr. M. Deanović - J. Jernej, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1997, str. 338.

¹¹ V. Brajković, isto, str. 170. - 171.

¹² U članku XI. toga *Pravilnika* navodi se: (...) *Svaki od spomenutih kapetana ili patruna, koji imaju povlastice naše zastave, moraju u trenutku kada dobiju spomenute isprave uzeti sa sobom jednog dječaka skitnicu iz Grada ili okoline, koji nema nikakva*

Iz rečenog može se zaključiti da je u početku, u dubrovačkom pomorskom pravu, mornarski vježbenik bio *trgovački djetić*, što nije osobit položaj na brodu, ali ipak još uvijek ne toliko nizak kao kasniji *fante*. Tek srozavanjem mornarskog vježbenika na položaj *momka (fante)*, kojem su mogli zapovijedati svi, doista će ga dovesti do stupnja gotovo ravnog robovskom, pa Brajković u tom smislu jest u pravu. Pri tom treba imati u vidu činjenicu da je uporaba djece u dubrovačkom pomorstvu stvarno u temelju, još dok nije bilo organiziranog školovanja budućih pomoraca, bila jedini način njihova odgoja i obrazovanja za buduće pomorsko zanimanje. Vrlo su vjerojatno i dalje postojali trgovački djetići, kao djeca kapetana, pisara i drugih viđenijih članova dubrovačkog pomorskog kruga, koja su i sama vremenom trebala biti izdignuta do časti što su ju uživali njihovi roditelji ili rođaci.¹³ Ali, postojala je i ta niža kategorija, iz koje se moglo

---

*zanata, a po svome izboru, s tim da svaki kapetan i patrun treba da uzme sa sobom po jednog takvog dječaka, a u slučaju, da se tome kapetani ili patruni ili ti dječaci suprotstavljaju, može ih spomenuti Ured na to i prisiliti; s vremena na vrijeme dužni su kapetani kao i patruni naših brodova prikazati spomenutom Uredu izvještaj o tome. (Prijevod J. Luetić) Pravilnik Dubrovačke Republike o nacionalnoj plovidbi, Dubrovnik, 1970, str. 15. - 16. Na str. 40. toga Luetićeva djela nalazi se talijanski izvornik spomenutog članka. U njemu se za te dječake skitnice daje oblik *ragazzi vagabondi*. Članak je utoliko zanimljiv što se u njemu jednoznačno govori o neslobodi tih dječaka da odaberu pomorsko zanimanje ili se tome usprotive. Ovi drugi, koji to ne žele (*renitenza*), snagom onodobne vlasti Republike Dubrovačke na to ih se jednostavno treba prisiliti (*afforzati*). Dakako, to se podjednako odnosi na kapetane i patrone, ali to za njih nije nesloboda, već nametanje dodatne obveze u njihovoj poslovnoj djelatnosti. Suprotno tomu, položaj je tog dječaka (*ragazzo*).*

¹³ Nešto više svjetla u tu zanimljivu problematiku unose istraživanja Jorje Tadića koji bilježi: *Pri organizovanju svojega pomorstva Dubrovnik je osobitu pažnju obratio posadi brodova. Ali, dok postoje posebni propisi o svim članovima brodske posade, u kojima su tačno naznačena i njihova prava i njihove dužnosti, dotle o njezinim najmlađim članovima, o onoj djeci sa brodova, tzv. malima, nije ništa u zakonima određeno. A ipak su ono bili budući pomorci, na kojima je imao da počiva napredak i budućnost dubrovačke mornarice i čitave pomorske trgovine Dubrovnika. Ali, ono što u zakonima nije bilo predviđeno to je u Dubrovniku postojalo kao drevno običajno pravo koje je propisivalo dužnosti i prava ovih mladih pomoraca. Prije nego se ovakvo dijete uzimalo na brod, brodovlasnik ili kapetan sklapali su s njime ili s njegovim roditeljima i skrbnicima ugovor u državnom notarijatu u kojemu se dijete obavezivalo da će za određeni niz godina (2-4 god.) služiti kapetana, a kapetan je obećavao da će ga uvijek lijepo paziti ne samo dok je zdrav nego i u bolesti, i da će mu na koncu isplatiti ugovorenu platu. Dijete je bilo dužno da pomnjivo pazi na sve brodske stvari, dok je kapetan izjavljivao da će maloga hraniti i odijevati za cijelo vrijeme njegove službe. U nekim su ugovorima čak detaljno navedeni i pojedini dijelovi odjeće koju je kapetan imao dati djetetu. Plate su im bile različite u razno doba (...), ali su se isplaćivale samo na koncu odsluženja čitava ugovorena roka. Na svakom dubrovačkom brodu bio je veliki broj ovakve djece, koja su vršila razne brodske službe. Tako je na većim brodovima, npr. na onima od 500 tona nosivosti, bilo po desetero djece, a na nešto većim brodovima bilo*

regrutirati jedino kasnije mornare. Pritom ne treba zaboraviti ni ekonomske učinke angažiranja takve radne snage: ti su dječaci gotovo besplatno radili poslove što bi po puno većim nadnicama inače obavljali mornari.

*

Premda u drugim komunalnim statutima istočnojadranskih gradova ne nalazimo nikakvih potvrda o ovom članu brodske posade, to nipošto ne znači da nisu bili nazočni na brodovima i drugih naših primorskih gradova. Zato postoji više potvrda u austrijskom *Državnom oglasu o trgovačkoj plovidbi* (dalje: *Oglas*) iz 1774. godine. Mornarski vježbenik se u njegovu talijanskom izvorniku naziva *mozzo*.¹⁴ Nije nezanimljivo da ta imenica ima i

---

ih je čak i do 20. Ova su djeca pri radu vjerovatno bila podijeljena u razne službe, te su neka svakako pomagala pri svim brodskim poslovima, dok su druga po svoj prilici bila dodijeljena raznim zanatlijama (npr. kovaču, brodograditelju, brijaču-liječniku, tobđžiji o dr.) koji su se nalazili na svakom većem brodu. Ne znamo tačno da li su neka djeca bila stavljena i pod neposredni nadzor samoga kapetana, ali mislimo da su kapetani držali uza se onu djecu koja su imala kasnije da se osposobe za upravljanje brodovima. To su, po svoj prilici, u prvom redu bila djeca samih kapetana ili brodovlasnika i njihove rodbine jer se opaža da su djeca vrlo često nasljeđivala svoje očeve ili najbližu rodbinu u zapovijedanju brodovima. Uz njih su, naravno, i druga sposobnija djeca mogla da se uče pomorstvu i da tako pod neposrednim nadzorom samih kapetana stiču znanje potrebno za svoje buduće zvanje. Nastojanja starih Dubrovčana, naime vlade i privatnika, nisu išla samo za stvaranjem dobrih pomoraca među ovom djecom nego i za odgajanjem okretnih i vještih pomorskih trgovaca. Da bi već u svojoj djeci stvorili predispozicije i za pomorstvo i za trgovinu Dubrovčani su donijeli u Senatu zaključak (1557. god.) koji je imao da uvelike tome koristi. Kako je dubrovačka vlada davala skoro redovito stipendije svim mladim studentima kad su odlazili na strane univerze, tako su otada unaprijed imali da daju slične pripomoći i onoj djeci koja su bila odlučila da se bave pomorstvom i trgovinom. Unaprijed su svake godine tri dubrovačka broda imala da se unajme za putovanje u Aleksandriju i Siriju, a svaki od njih imao je da uzme po desetero djece. Ovoj djeci vlada je davala u zajam po 200 dukata (...) svakome da ih negdje u Levantu ulože u raznu kolonijalnu robu. Svako je dijete moralo imati dobre garante, a na povratku se novac odmah vraćao vladi. Od ove prve dobiti djeca su imala početni kapital za trgovinu, a na ovako dugim putovanjima imali su prilike da se i praktično upute u pomorstvo i trgovinu. Odlazeći ovako u vrlo ranom djetinjstvu na more, a putujući onda godinama i godinama po svim morima poznatog svijeta, dubrovačka su djeca postajala veoma iskusna i sposobna da kao mladići i odrasli muševci preuzimaju upravu i vođenje velike dubrovačke mornarice. Citirano prema R. Vidović, isto, Split, 1984, str. 268. - 269.

¹⁴ *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, Trieste, 1847, str. 21. - 22, itd. U prijevodu B. Petranovića i A. Verone (A. Verone, *Državni oglas o plovidbi*, „Pomorski godišnjak“, sv. 3, Split, 1929, str. 429. - 470.) za mornarskog vježbenika rabi se izraz *mornarac*. Slično čini i Lj. Tomašić, *Pomorsko pravo*. Kratki pregled, Zagreb, 1924, str.

više drugih značenja u suvremenom talijanskom jeziku: od *otkinut* i *odsječen* do *osakaćen*, *kusorep*.¹⁵ U prenesenom značenju, očividno se pomišlja na osobu koja je *otkinuta* iz obiteljskog kruga, pa je stoga ranjiva, tj. *osakaćena*, a dio svega toga je i iznimna mladost, što znači nedoraslost, nezrelost.

Ipak, usmjerimo pozornost na *Oglas*. U članku VI, § 12, gdje se specificiraju dužnosti mornara kaže se da (...) *mornari, mornarski vježbenici i ostali trebaju svaki dan, svakog sata i svugdje svoju djelatnost usmjeriti na službu i na korist broda, opreme i tereta tijekom plovidbe, održavanja, popravljavanja, poboljšavanja, te brinuti o njegovim potrebama na moru i na kopnu. Dužni su za brod sjeći drva, krcati pitku vodu ili balastne vode. Trebaju prema tome marljivo i točno izvršavati prema zapovijedima kapetana i časnika svaku službu i radnju ne ispustivši ni jednu koja se tiče broda ili tereta, a uz to ih opominjemo da je kapetan ovlašten kazniti neposlušne i tvrdoglave kako je to utvrđeno u članku II, § 28. ovoga Oglasa*.¹⁶ U tom članku kažnjavanje je ovako opisano: *Kapetan će moći, nakon što se posavjetuje sa svojim časnicima, baciti u more, držati zatvorene i vezane u koritu broda*,¹⁷ i na taj način kazniti buntovne mornare, neumjerene ili neposlušne; kao i one koji bi svoje sudrugove zlostavljali ili počinili slične zablude i manje prijestupe na putovanju. Zanimljivo je da pisac *Oglasa*, očividno upoznat s čestim i surovim kažnjavanjem u ranijoj plovidbenoj praksi, pri kraju toga članka, savjetuje suprotno: *Opominjemo ipak svakog kapetana i brodovođu, neka se prema brodskoj posadi vlada pažljivom umjerenošću i neka održava stalnu stegu, što je mnogo bolje nego kažnjavanje. Dakle, dužnost im je održavati slogu i mir među posadom*.¹⁸

Tko se uzima za mornarskog vježbenika i koliko takvih dječaka treba imati na brodu, propisano je u članku II., § 7.: *Svaki kapetan, koji plovi s Našom poveljom, treba na brodu od preko 100 tona*¹⁹ *za mornara vježbenika uzeti, držati, i ne davajući mu plaću, izdržavati hranom i odjećom jednog*

---

79. Suvremeni hrvatski *Pomorski zakonik* iz 2004. godine u članku 131, stavak 1, ima izraz *vježbenik palube ili stroja*, što su raniji *kadeti*. Ovdje se rabi upravo taj suvremeni naziv, *vježbenik*, kao nedvojbeno najbolji hrvatski ekvivalent za ono što se očekivalo od toga člana brodske posade.

¹⁵ M. Deanović, J. Jernej, isto, str. 587.

¹⁶ *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str. 81. Stari prijevod kod A. Verona, isto, str. 461.

¹⁷ *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str. 81, na ovom mjestu upotrijebljena je talijanska imenica *sentina* u značenju dno, korito broda.

¹⁸ Izvornik u *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, 82; stari prijevod kod A. Verona, isto, str. 461.

¹⁹ U izvorniku (*Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str 21. - 22.), rabi se imenica *tonnellate*, što bi bila današnja tona. Prema tome, radi se o neto nosivosti 100 tona, a nešto niže 200 tona. A. Verona, isto, str. 437, ovdje, ali i na više drugih mjesta, rabi *bačvu*, što je zastarjelo tumačenje.

dječaka Našeg podanika, kojega će mu prealožiti dotične političke oblasti, a dva mornarska vježbenika, ako je težina broda preko 200 tona i ti će mornarski vježbenici biti obvezni besplatno obavljati tu službu barem šest godina.²⁰

Prema tome, tih šest godina upravo je vrijeme od dvanaeste do osamnaeste godine života. Riječ „barem“, ovdje se nedvojbeno odnosi na djecu mlađu od 12 godina.²¹ K tome, zanimljivo je da ti dječaci nemaju nikakve plaće. Ustvari, rad im je plaćen jedino osiguranjem besplatnog boravka na brodu, uključujući hranu i odjeću. Stoga, u kontekstu gornjeg, doista plaća ispod svih kriterija.

Posve suprotno takvu pojašnjenju, tekst je članka VII, § 20. Naime, tu se kaže: *Običnim mornarskim vježbenicima treba se na prvom putovanju dati samo hrana i odjeća, a za slijedeće putovanje treba im se doznačiti plaća razmjerna njihovoj sposobnosti.*²² To ne znači da je prethodno navedeni članak II, § 7. općenite naravi, budući da se tamo izrijeком kaže (...) *ti će mornarski vježbenici biti obvezni besplatno obavljati tu službu barem šest godina.* Najvjerojatnije objašnjenje moguće kontradiktornosti krije se u terminologiji kojom se pisac *Oglasa* koristio. Naime, u članku II, § 7. mornarski početnik jedino je *mozzo*, a u članku VII, § 20. to su *mozzi comuni*.²³ Raniji prevoditelji drugi naziv dobro su prevodili s *obični mornarac*.²⁴ Možda izraz *comuni* - *obični* djelomice zbunjuje nas koji živimo u 21. stoljeću, ali to je povijesni izraz, stvarni *terminus technicus*, ovdje u funkciji specificiranja, ili još egzaktnije, naputak o različitost između dviju kategorija mornarskih vježbenika: prva nema plaću i najvjerojatnije je posve obespravljena; druga već od drugog ukrcaja ima plaću, te je višeg društvenog ranga. U takvoj situaciji vjerojatno nećemo pogriješiti ukoliko u *mozzu* iz članka II, § 7. vidimo prethodno opisanog povijesnoga dubrovačkog *momka* (*fante*), a u *mozzi comuni* iz članka VII, § 20. *trgovačke djetiče*. U prvom slučaju, osobu koja je s vremenom mogla postati jedino mornar, u drugom,

---

²⁰ *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str. 21. - 22.

²¹ Na internetskoj stranici, posvećenoj isusovcima i hrvatskom narodu, u poveznici *Prve pomorske škole na Jadranu* (<http://public.srce.hr/isusovci/orlando.html>), navodi se: „U dvanaestoj godini otišao je na more. Dvanaesta godina bio je rok kada se moralo ići potezati burine, poslije kojega se nije smjelo ostati kod kuće. Od župnika naučeni abak i talijanska bukviца bili su mu sve osnovno znanje na temelju kojega se on dovinuo kapetanstva duge plovidbe. Zamislite život maloga mornara pod provom na ondašnjim jedrenjacima, a u onome mraku i vlazi, usred galame beštīmija starije momčadi i mogućnost daljeg učenja talijanskog jezika i računstva. Zamislite zimu na Crnom moru i sjevernome Atlantiku i predočite si volju za učenje i izdržljivost odluke mladog pomorca da postane kapetanom!“

²² *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str. 92.

²³ *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str. 21. - 22. i 92.

²⁴ Lj. Tomašić, isto, 79; A. Verona, isto, 466.

osobu kojoj se naviještalo najviše funkcije na brodu. K tome, i njihov osnovni društveni položaj prije dolaska na brod svakako je tome bio sukladan: prvome nizak, a drugome relativno visok - vjerojatno iz kakve društveno i ekonomski izdignutije obitelji.

Ne treba zanemariti ni činjenicu da je zakonodavac vjerojatno pomišljao da je osobito tom nižem mornarskom vježbeniku, budućem pomorcu, glavna plaća to što ga se poučava u mornarskim vještinama. Time se bavi članak V, § 12. U njemu doslovce stoji: *Mornarske vježbenike spremač treba strpljivo poučavati mornarskoj službi i nastojati da se drže pristojno i da žive u strahu Božjem, milosrdno ih odvrćajući od svih poroka i mana, i pobuđujući ih opomenama i primjerom na kršćanske vrline i na moralnost. Veće poroke mornarskih vježbenika i njihovu razuzdanost treba prijaviti kapetanu, inače će biti suodgovoran. Jer na njega pada krivnja lošeg odgoja, kao što ga ide pohvala i zasluga za dobar odgoj.*²⁵

Prema tome, vrlo mnogo restrikcija, malo prava. Da tomu jest tako, potvrđuju sljedeća dva članka u kojima se govori o samovoljnom napuštanju broda. Ono je svakome zabranjeno, osobito kad je brod u inozemstvu, a i ovaj put *posebice* mornarskim vježbenicima (članak VI, § 3.). To se još jednom ponavlja (članak VI, § 4.), i opet se *posebice* ističe mornarski vježbenik.²⁶

*

Temeljem predočenog, može se zaključiti da se mornarskog vježbenika u *Oglasu* pravno opisalo u suglasju s tradicijom, ne samo onom nazočnom u Republici Dubrovačkoj, već i općenito na Mediteranu. I još nešto! Premda su između dubrovačkog *Statuta* i *Oglasa* čak 502 godine,

---

²⁵ Stari prijevod kod A. Verona, isto, str. 461.

Izvornik u *Editto politico di Navigazione Mercantile Austriaca*, isto, str. 74. - 75.

²⁶ Kako je život te nedorasle djece izgledao u pomorskoj praksi svjedoče zapisi Bare Poparića. On bilježi: „Mali je na brodu bio pravi pravcati mučenik! On mora da dvori kapetana i poručnika; on je uz to prvi i jedini doglavnik kuharov, pa mu odatle i predikat *mali od foguna*, to jest, brodske kuhinjice. Osim toga, *mali* je gore nego sluga svih mornara, od prvoga do zadnjega. Je li kojemu mornaru što krivo, ne može li na ikomu, iskalit će se na *malomu*; je li koji mornar dobre volje, najprije će se narugati *malomu*; hoće li se mornaru da komu zanovijeta, njegova je prva žrtva *mali*. I tako *mali* ne ima nikad mira ni počinka, danju, ni noću. Jer, mijenja li se u noći straža, *mali* novoj straži valja da kuha kavu i jao njemu, ako je ne skuha u redu. Ide li straža poslije izmjene na počinak, više *maloga*, makar da komu pripali lulu ili smotku. *Mali* valja da je svuda, inače teško njemu. Za *maloga* postoje samo dužnosti, a nikakvo pravo!“ – B. Poparić, *Doživljaji hrvatskih pomoraca*, Rijeka, 1994, (pretisak), str. 11.

položaj te najobespravljenije osobe na trgovačkom brodu nije se nimalo poboljšao.

Summary

There has been an effort to incorporate defining of rights and duties of members of boat crew into more ancient resources maritime law of Croatian Adriatic. Without going further back to the past, such legal regulation can be seen as soon as in 1272 in *Statute of Dubrovnik*, but also in Austrian *National advertisement on trade sailing* from 1774. Those two legal monuments are good to compare, because one of them originates from the South and the other one, at the time of its creation, regulated the maritime economy in Croatian Primorje, which is in the Northern part of Croatian Adriatic. There are, of course, many centuries between them.

In this work, the attention is directed towards the sailor's apprentice, a member of crew with least rights and the most duties. Since there is a big lack of comparative research on rights and duties of crew members, in our historical science, it is possible that this text will encourage other scientists to deal with similar research regarding the other workers on our boats during history.

ISSN 1846-3819

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe

broj 1 i 2 (God. I)

Osijek, 2006./2007.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe
br. 1 i 2, Osijek 2006./2007.

Nakladnik:

Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ana Pintarić, dekanica

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku

Prof. dr. sc. Slobodan Čače, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. fra Marko Karamatić, Franjevačka teologija, Sarajevo

Prof. dr. sc. Marjan Dimitrijević, Institut za nacionalna istorija, Skopje

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku

Doc. dr. sc. Miroslav Akmadža, Filozofski fakultet u Osijeku

Izv. prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli

Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar, Pécs

Glavni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Mr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Marica Grigić

Računalna obrada i prijelom:

Ivan Nećak

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka